

## **Enyedi Ágnes – Salamon Soma:**

### **Az éneklő hangszer. Magyar népdalok és lenyomatuk a furulyamuzsikában**

#### **Bevezetés. A dolgozat és az előadás témája, koncepciója**

Műsorunk célja, hogy bemutassa, miként fonódik össze a Kárpát-medencei énekes néphagyomány a parasztfurulyások játékával. Olyan furulyás és vokális népzenei hagyományból válogatott példákon keresztül mutatjuk be ezt a szoros zenei kapcsolatot, amelyek érzékletesen és több szempontot figyelembe véve reprezentálják a furulyamuzsika és a népdalok zenei szimbiózisát.

A furulyajáték és a népdalok szerves kapcsolata több ponton is tetten érhető. Egyfelől a furulyás adatközlők – szemben a paraszti társadalomban hagyományosan zeneszolgáltatásra „szakosodott” cigánymuzsikussal – a földművelő parasztságból kerültek ki, sok esetben a pásztormesterséget űzték, s nem egyszer ők maguk is kiváló nótafák voltak. Másrészt a furulya legtöbbször a fonó alkalmak, guzsalyasok kedvelt ének- és tánc kísérelő hangszere volt. Mivel ezeken az alkalmakon leginkább a közös éneklés került előtérbe, a furulya rendszeres énekkísérelő funkciót is ellátott. Éppen ezért általánosságban is elmondható, hogy a furulyások játéktechnikája szervesen összefügg a vokális dallamanyag előadásmódjával, dallamvezetésével és díszítéstechnikájával.

#### **Ének és furulya - a vokális és hangszeres dallamok „specialistái”**

Az egyes faluközösségek népköltészeti, zenei alkotásai azok szájhagyományon alapuló kultúrájában jönnek létre, térben és időben elterjedve fenntartott, továbbadott műfajokat foglalnak magukba. Ezek az alkotások a közösség életéről is tanúskodnak, hiszen a hagyományos falusi társadalom tagjai részt vesznek azok további alakulásában azáltal, hogy elfogadják, fenntartják és tovább alakítják népköltészetüket.<sup>1</sup> Azonban a falvaknak mindig is megvoltak azok a „specialistái”, akik a közösségből kiemelkedve a legaktívabban vettek részt a kultúra közvetítésében. A népköltészeti műfajok létrehozásában és tolmácsolásában is mindenkor és mindenhol találhatunk olyan kiváló képességű és tehetségű férfiakat és

---

<sup>1</sup> VARGYAS L. 1988. 427.

asszonyokat, akik mesemondásukkal, tánc-, ének- és hangszertudásukkal stb. a közösség figyelmének központjába kerültek. Ők azok, akik a falu művészi ízlését, tudását „összegyűjtve” reprezentálják azt, s emellett kiemelkedő egyéniségüknek és tehetségüknek köszönhetően arra formáló hatással is vannak, hiszen életben tartják és kiteljesítik a népköltészeti alkotások variánsait. Talán ezért is tartják számon máig is azokat, akik fiatalkorukban a legszívesebben és legszebben énekeltek, táncoltak, muzsikáltak, hiszen ők azok, akik mára a legtöbb helyen csak emlékké vált multságok, táncalkalmak mozgatórugói voltak.<sup>2</sup> A kiemelkedő énekes és muzsikus egyéniségek megkülönböztetett szerepet kaptak és kapnak máig is közösségükben.

A hagyományos falusi közösségekben mindig is szigorúan meg volt szabva, hogy mit mikor szabadott vagy kellett énekelni, így határozottan kirajzolódtak azok a lehetőségek és korlátok, amelyek szabályozták a dalolást a mindennapi életben.<sup>3</sup> Hasonlóképpen a furulyajáték helyét, idejét és sok esetben módját is általános társadalmi szabályok és elvárások határozták meg. A furulyázás a faluközösségen belül elsősorban a pásztorkodással foglalkozó társadalmi réteghez, nem pedig a megélhetésért, pénzért muzsikáló cigányzenészekhez kötődik. Ahogy Kodály is megfogalmazta: a cigány sosem használt furulyát.<sup>4</sup> Elenyészően ritkán találunk arra példát, hogy a furulyás bálokat, fonóalkalmakat, esetleg lakodalmakat muzsikált végig pénzért, megélhetési céllal.<sup>5</sup> A hagyományosan megszerzett tudást féltve őrző és továbbörökítő, sok esetben endogám pásztorrétegben a furulyajáték tudománya is az apáról fiúra öröklődő pásztorismeretek részét képezte. A pásztorok mellett mesterségük művészi részének tekintették a furulya vagy egyéb pásztorhangszerek, pl. duda megszólaltatásának ismeretét.<sup>6</sup>

Közösségi alkalmakkor a furulyás a faluközösség zenei igényeinek „kiszolgálója” volt; egyrészt tánc alá muzsikált, másrészt a keserves és parlando dallamokat is kísérelte. A furulyán jól játszó fiatalok rendszeresen látogatták a fonóalkalmakat és muzsikáltak tánc- vagy énekkísérő funkcióban. „A furulya bizonyos értelemben a fiatalság átlaga fölé emelhetette avatott játékosát, ami az udvarlásban sem lebecsülhető szempont.”<sup>7</sup> A hangszeren megszólaltatott dallamokra általánosan elmondható, hogy legnagyobb részben vokális

---

<sup>2</sup> továbbá lásd BODZA K. – PAKSA K. 1994.

<sup>3</sup> VARGYAS L. 1990. 177.

<sup>4</sup> KODÁLY Z. 1969. 82.

<sup>5</sup> lásd JUHÁSZ Z. 2001b. 448–449.

<sup>6</sup> JUHÁSZ Z. 2001b. 447–448.

<sup>7</sup> JUHÁSZ Z. 2001b. 449.

dallamok hangszeres változataiból állnak.<sup>8</sup> A szöveg nélküli és szöveges dallamok aránya vidékenként változó, így a furulyások repertoárja mindig az adott terület sajátosságait tükrözte épp úgy, ahogy játéktechnikájuk is a vidék jellemző díszítési formáit reprezentálta. Részben a vokális dallamok díszítésmódját követte, részben önálló előadói és variálási készséget mutatott.<sup>9</sup> Több példa is bizonyítja, hogy a furulyás játék közben legtöbbször magában éneklő a dallamot, így alakítja ki az énekelt verzió prozódiajához pontosan illeszkedő ritmikai struktúrát.<sup>10</sup> Ezzel szemben nem jellemző, hogy az énekes alkalmazkodik a furulyához, hiszen a furulyás az, aki funkciója szerint kísér.

### **Dallamok a székelyhodosi Kornya Sándor juhász számadó repertoárjából**

Bartók Béla 1914-es tavaszi gyűjtőútjának egyik állomása a Felső-Nyárád mente északi területén található Székelyhodos volt, ahol az akkor 40 esztendőes Kornya Sándor számadó juhász játékát és éneklését rögzítette. A rendkívül magabiztos hangszerismerettel, remek intonációs képességgel rendelkező, továbbá igen virtuóz játéktechnikájú előadótól Bartók összesen 18 (5 énekes és 13 furulyás) dallamot, ill. dallamrészletet rögzített.<sup>11</sup> A furulyás felvételek között három olyan dal található, mely a felénekelte anyagban is szerepel. Ezek az „Én elmegyek, te itt maradsz...” kezdősorú jártató, valamint az összeállításunkat képező „Árva vagyok apa nélkül...” kezdetű keserves, és az „Az én lábam úgy kijárja...” kezdetű szöveggel énekelt lassú forgató táncdallam. Ezek mellett azonban a felvételen megtalálhatóak a „Juhait kereső pásztor” történetének dallamai, egy vármegyei (a gyűjtőfüzet tanúsága szerint „oláh”) sebes forduló, egy jártató, és egy verbunk.

Az „Árva vagyok apa nélkül...” kezdetű keserves ereszkedő dallamvonalú, sirató típusú Erdély-szerte elterjedt dallam, melynek több változata ismert Székelyföldön belül is, melyekre több esetben a „három árva”, ill. „Molnár Anna” balladájának szövegét éneklük.<sup>12</sup> A lassú forgató rendkívül érdekes, egyedi. Dallamvonala emelkedő, szótagszám-képlete 8+6; 8+6; 16; 13, kadenciaképlete b(3);b(3);b(3);1 hangsora lá-pentaton. Az utolsó két sort Kónya S. nem éneklő szövegesen csak „lalázva”. A gyűjtőfüzet a „régie emberek forgató tánc” ill. „csendes lassú forgató” néven említi a dallamot, melynek változatai ismertek a Felső-Maros mentén korcsosként, azonban csak 3. és 4. soraik feleltethetőek meg a Kornya S. által játszott

<sup>8</sup> Lásd KODÁLY Z. 1969. 86.

<sup>9</sup> JUHÁSZ Z. 2001b. 442.

<sup>10</sup> JUHÁSZ Z. 2001b. 443–444.

<sup>11</sup> A felvételek elérhetőek a Zenetudományi Intézet internetes adatbázisában (<http://db.zti.hu/24ora/bartok.asp>)

<sup>12</sup> BARTÓK B. 2007. 219–231. (524a–524o)

fordulónak. A dallam első fele (1. és 2. sora) azonban példa nélküli. A gyűjtőfüzetben Bartók sajátkezű vázlatos lejegyzése az első sort kanásztáncritmusban rögzíti. A dallam énekes változatának támlapján alul egy áthúzott megjegyzést találunk: „kissé ingadozó (cigányos) ritmus”. A dallam megnevezése („a régi embereké”) itt is szerepel. A furulyás anyag tartalmazza a dallam második sorának egy változatát is töredékként rögzítve. Az énekes felvétel második sora ezzel a variációval szólal meg és a lejegyzőfüzetben is ez a változat szerepel. A felvételeken megfigyelhető az énekszerű furulyajáték, az énekelt változat prozódiajának és dallamvonalának következetes leképeződése.<sup>13</sup>

### **„Molnár, hol a pénzed?...” – mese dallal Somogy megyéből. A dunántúli hosszúfurulya**

Az összeállítás alapja a Dél-Dunántúlon több helyen is gyűjtött „a molnár kutyái” történet, melyben a „juhait kereső pásztor” típusú dallamokhoz hasonlóan lassú és gyors elemek váltakozása figyelhető meg. Itt azonban az állatait elvesztett juhász alakja helyett a rablók által megszorongatott vízimolnár a központi figura, akit három kutyája ment ki a kellemetlen helyzetből. Az összeállításban karádi, törökkoppányi, nemespátrói, rinyakovácsi és kisbárapáti gyűjtések szolgálnak alapul.

#### A hosszúfurulya morfológiája, hangsora és megszólaltatása

A hosszúfurulya, vagy „hossszifurugla”<sup>14</sup> a Dunántúl pásztorvilágának egykor széles körben elterjedt és kedvelt hangszere volt, használata a XX. század derekán tűnt el. A hangszer utolsó adatközlő mesterei - Jankovich Imre (Csurgó), Német Vince (Zádor) – a ’60-as, ’70-es években hunytak el. Hangfelvétel formájában csak a Dél-Dunántúlon sikerült hosszúfurulyán játszott dallamokat dokumentálni, ám a Dunántúl északabbi területeiről, pl. Veszprém megye délnyugati részéről (a történelmi Zala vármegye területe), továbbá Vas megyéből is származik tárgyi anyag.<sup>15</sup>

A hangszer egyenes kialakítású, átlagos hossza 80–100 cm, furatának átmérője 15–19 mm között változik, öt hangképző nyílás található rajta, melyek 2+3-as elrendezésben

<sup>13</sup> Az adatok Bartók Béla M VI.-os gyűjtőfüzetének 38-39. oldaláról (jelzet: BH:I/111), illetve a táncdallam énekes verziójának támlapjáról származnak (lelt. szám: 12987, BR-szám: F 191)

<sup>14</sup> BÉKEFI A.. 2001. 92, SÁROSI B. 1998. 89.

<sup>15</sup> JUHÁSZ Z. 2001b. 425., BRAUER-BENKE J. 2012. 245.

helyezkednek el a hangszertesten.<sup>16</sup> A hangszer 2,5 sukk (régi hossz mérték, mely a két ököl és az egymás felé fordított, összeérő két hüvelykujj együttes hosszával egyenlő<sup>17</sup>) és 4 ujj hosszú. Az első hangképző nyílás alulról fél sukk távolságra van, innen kétujjnyira fűrják a másodikat. A legfelső hangképző nyílás egy sukknyira található a hangszer aljától, innen lefelé mérve 1-1 ujj a távolságra van a harmadik, negyedik és ötödik hangképző nyílás, a fennmaradó távolság a második és harmadik lyuk között helyezkedik el.<sup>18</sup>

Látható tehát, hogy a hangszer méretét, és ebből következően alaphangját a hangszerkészítő kezének méretei határozták meg. Herman Ottó szavaival: „Ha a furuglya-mester kicsi kezű ember, a szerszám hangja magasabb, ha nagy, akkor a hang mélyebb”<sup>19</sup>. A magrésfurulyák családjába tartozó hangszer szélcsatornanyílása, „szélhasítója” alsó állású, a vájat formája jellegzetesen félkörös, a furulya „hódjának”, vagy „holdlik”-nak is nevezik félhold alakja miatt.<sup>20</sup>

A hangszer alaphangja a (kis) *e-g* között van, azonban dallamjátszó hangsora az első felhangról, az alaphang oktávjáról indul és nagy nóna terjedelmű, tehát pl. kis *f* alaphangú furulyán *f'*-től *g''*-ig tart.<sup>21</sup> Ezzel az alaphanggal a hangsor a következőképp alakul: *f' g' asz'(a') b' c'' d'' esz'' f'' g''*. A második átfűzés helye a *c''* (az összes hangképző nyílás lefogásával), a harmadiké a *f''* (az összes, vagy a felső két hangképző nyílás lefogásával). A *f''* bővíthető egy nagy szekunddal a dallamjátszó hangsor legfelső hangja a *g''* felé, mégpedig a negyedik, és ötödik hangképző nyílás egyidejű szabaddá tételével harmadik átfűzésben.<sup>22</sup> A dallamjátszó hangsor harmadik hangja a kis- és nagyterc között helyezkedik el, ezáltal lehetővé teszi a Dunántúlra oly jellemző semleges terces dallamok előadását.

Az alapvetően halk hangú furulya megszólaltatásakor a játékos a hangszerbe dűnnyögi a dallam egyes részeit. A hosszúfurulya megszólaltatására jellemző érdekes jelenség továbbá, amikor az 1. és 5. fokok megszólaltatásakor a furulyás a hangképző nyílások mindegyikét fedi, és emellett az 1. fokot énekli a hangszerbe erős befűvés mellett. Így az 1. és az 5. fok

<sup>16</sup> JUHÁSZ Z. 2001b. 425., SÁROSI B. 1998. 89., BÉKEFI A. 2001. 92-93. (Békefi Antal leír egy 20,5 mm-res belső átmérőjű hangszert is (Csabrendek), azonban ez méretét tekintve jóval meghaladja az átlagot.

<sup>17</sup> DANKÓ I. 1987. 499.

<sup>18</sup> SÁROSI B. 1998. 89., HERMANN O. 1898. 84., ill. a felülről harmadik magyarázó rajz a 83. oldalon található a XXXIV. táblán.

<sup>19</sup> HERMANN O. 1898. 38.

<sup>20</sup> SÁROSI B. 1998. 89., 91.

<sup>21</sup> SÁROSI B. 1998. 91.

<sup>22</sup> JUHÁSZ Z. 2001. 425–426.

oktávja mellett az I. fok, ill. ezek felharmonikusai is megszólalnak. Ezáltal érhető el a hangszeren a felhangdús játék, amire szükség is van, hiszen szemben az erdélyi furulyatípusokkal a dunántúli hosszúfurulyán a síp viszonylag távol helyezkedik el a befúvás helyétől, így nem lehetséges a felhangképzés a síp alsó ajakkal történő részleges fedésével.<sup>23</sup> A hosszúfurulyás játékmód eme sajátosságára Kodály is felfigyelt, aki „kombinációs-hangoknak” nevezi ezeket a gerjesztett hangokat. Kodály emellett a dünnyögést a duda bourdon-hangját utánzó jelenségnek tekinti.<sup>24</sup>

#### „A molnár kutyái” történet háttere, előadásmódja

A Magyar Népzenei Antológiában az „egyéb, sajátos alkalmakhoz kötődő dallamok” között szerepel „A molnár és kutyái” című *történet, mese dalbetét*.<sup>25</sup> A Dél-Dunántúlon kb. ötven településen dokumentált történet sok hasonlóságot mutat az Erdély-szerte elterjedt (de a mai Magyarország területén is szórványosan megtalált) „elvesztette a pásztor a juhait” típusú darabokkal. A történetben lényeges szerep jut a furulyának (többek között ezért is szolgáltat kiváló példát előadásunk témájához); ugyan furulya nélkül is elő lehetett adni, de „így nem az igazi”.<sup>26</sup>

Kodály összeveti a dallam második felének énekelt formáját a hangszeres formával. Megállapítása szerint a dallam módosult, mert a furulyán nincs VII. fok; helyette 1. vagy 4. fokot használnak. A népi muzsikások tipikus eljárásának tekinti ezt, melyet akkor alkalmaznak, ha a dallam hangkészlete meghaladja a hangszer dallamjátszó hangsorának terjedelmét, ezzel a módszerrel őrzik meg a dallamkarakter lényegét.<sup>27</sup> A dunántúli hosszúfurulya esetében a játékos azonban a „helyettesítő”, legtöbb esetben 4. fok játszásával egyidejűleg a hiányzó VII. fokot is „pótolja” az előbbieken leírt beleénekléses technika segítségével. Megfelelő intonációval így egy tiszta kvint jön létre, mely után remekül szól a szintén fentebb ismertetett, az 1. fok beleéneklésével képzett az I. fok modusát is gerjesztő „kombinációs” záróhang.

A történet 3–4 változatban ismert, melyek között nincs jelentős különbség. Minden esetben a főszereplő a bajba jutott vízimolnár, akit házában rablók támadnak meg és pénzét

---

<sup>23</sup> JUHÁSZ Z. 2001. 365–366.

<sup>24</sup> KODÁLY Z. 1969. 84.

<sup>25</sup> Magyar Népzenei Antológia. . [DVD-ROM]. 2012. (3. Dunántúl) A „Dunántúl” c. fejezetet szerk. Olsvai Imre

<sup>26</sup> KODÁLY Z. 1969. 86. –87. Továbbá lásd: Magyar Népzenei Antológia IV.

<sup>27</sup> KODÁLY Z. 1969. 87.

követelik. A történet első felét az előadó még prózában „meséli”. A következő rész, melyben a rablók a molnár pénze felől érdeklődnek (pl. „Mónár, hun a pénzed...?”), már énekelt formában hangzik el. Miután a molnár arra kéri a zsványokat, hogy engedjék még egy utolsót játszani kedves furulyáján, szomorú, lassabb dallamot muzsikál, pénze és élete elvesztése felett kesereg. Ez a dallam legtöbbször a történet fő motívumának lassabb verziója. A következő szakaszban a molnár a kutyáinak jelez, nevükön hívja őket, hogy szorult helyzetéből kimentsék. A kutyák neve változatoként eltérő (pl. „Tünde, Tünde, Ridi, Dajná...”; „Tambur, Tambur, Andandóri...”; „Dóni, Ivadóni...”). A kutyák a furulyaszóra a falon, egyes változatokban a kemencén keresztül berontanak a házba, s a rablókat ártalmatlanná teszik.

A mese a lassú és gyors szakaszok váltakozása mellett egy másik fontos szempontból is hasonlóságot mutat az „elvesztette a pásztor a juhait” típusú történetekkel. Mindkét esetben megfigyelhetjük a váltakozó hangszeres játék által az állatok viselkedésére gyakorolt mágikus hatást, ami egyértelműen a pásztorkultúra hiedelemvilágának része.<sup>28</sup> Hasonló kapcsolatot feltételez a molnár története az „ördögös molnár” figurájával, akit a magyar néphit természetfeletti képességekkel rendelkező, túlvilági erőkkel cimboráló, varázshatalmú hiedelemként ismer.<sup>29</sup>

### **Magyarszováti népdalok furulyakísérettel**

Magyarszovát az erdélyi Belső-Mezőség egyik legarchaikusabb dallamvilágával rendelkező települése. Zenéje magán viseli Mezőség legjellemzőbb stilisztikai vonásait. Dallamvilága, díszítésmódja, szövegvilága, a dallamok és szövegek variálási módja igen gazdag, sokrétű, ezáltal is kiemelkedik az egyébként is rendkívül gazdag népzenei hagyománnyal rendelkező régió többi faluja közül. Előadásunkban e különleges zenei világból mutatunk példákat, a vokális dallamokat és a furulyamuzsikát, valamint ezek kapcsolatát vizsgálva.

A magyarszováti dalok sokszínűsége és páratlan gazdagsága mellett régies előadásmódja az a legfeltűnőbb sajátosság, ami a falu énekelt dallamanyagát különösen vonzóvá teszi. Azok a jellegzetességek, amelyek kívül esnek a dallam szigorúan értelmezett saját tulajdonságain, s melyeket az énekes ad hozzá minden dalhoz az előadásában, fontos szerepet játszanak az énekek hangulatát, hatását tekintve. Ezek: az énekes hangszíne, egyenletes hangerőssége, hangmagassága, az egyéni vagy területenként szokásos tempó, az előadás

---

<sup>28</sup> Lásd: JUHÁSZ Z. 2001b. 451–452.

<sup>29</sup> Részletesebben lásd: DIÓSZEGI V.-NAGY I. 1987. 129–130.

színezése (vagy épp a színezéstől való tartózkodás), a hangerő és annak változásai, a dallam díszítése, ill. variálása, és a dal átélése, melyekkel az énekes további egyéni szint ad az előadásának. Ezek mellett idetartozik még az a variációs technika is, aminek segítségével egy énekes egyetlen több versszakos dal előadása alatt több változatot is énekel. Mindezen tényezők együttes hatása teszi ezt az éneklési stílust, előadasmódot olyan megragadóvá és egyedülállóvá,<sup>30</sup> s ezek azok a jellegzetességek, melyeket a magyarszováti énekes asszonyok<sup>31</sup>, valamint Csete Árpád furulyás-énekes előadasmódjával kapcsolatban megvizsgálhatunk.

Az a megállapítás, miszerint a mezősegi énekeseket a nagy magasságban feszített, érdes és archaikusnak tekintett előadasmód jellemzi<sup>32</sup>, a szováti nótafákat figyelve is megállja a helyét. S mint ahogy a paraszti előadásról általánosságban elmondható, a magyarszováti énekeseket hallgatva éppúgy kimondhatjuk, hogy előadásukban nincs színezés, dinamikai árnyalás, megjátszás, nincs szó szerinti értelemben vett „előadás”, mely egyébként modorossá, finomkodóvá is tehetné őket. Ehelyett határozottan, mégis visszafogottan, egyenletes hangszínnel, a hangerő színezésének változtatására való törekvés, árnyalás nélkül énekelnek – „keményebb és sallangtalanabb előadasmóddal”<sup>33</sup>, s ez által magával ragadó hatást érnek el. Gazdagon, ugyanakkor kiegyensúlyozottan és a túlzásokat kerülve alkalmazzák a díszítéseket. A dallamok díszített hangjai nagyon összetett hajlításokat mutatnak, ennek ellenére nem érzünk túldíszítettséget, mivel a nem díszített hangok, valamint a főhangok ellensúlyozzák a díszítettséget, s ez által kiegyensúlyozottságot, tökéletes felépítettséget eredményeznek.<sup>34</sup>

Az 1940-ben született kiváló magyarszováti furulyás-énekes Csete Árpád a környék egyik legcizelláltabb előadói technikájával rendelkező, legletisztultabb egyéni előadói karakterrel

---

<sup>30</sup> VARGYAS L. 1990. 168., OLSVAI I. 1998. 514., BODZA K. – PAKSA K. 1997. 40.

<sup>31</sup> Többek között Kádárné Papp Erzsébet, Dezsőné Kádár Erzsébet, Maneszes Láli Józsefné Tóth Mária, Soós Erzsébet (Kallós Zoltán gyűjtéseit, valamint a saját gyűjtéseket – Enyedi Ágnes, 2007–2014 - alapul véve)

<sup>32</sup> VARGYAS 1990. 169., OLSVAI I. 1998. 515., Továbbá összefoglalva: Mezőség népzenejének előadasmódjára jellemző az erőteljesség, elevenség. Az éneklés erős helyi karaktere: különleges hangszín (feszített gégeállással való éneklés), ritmikában a szélsőséges értékek kedvelése, asszimetriára való hajlam, bőségesen áradó zenei ornamentika. A díszítés bőséges, mégsem túlzásfolt és nem is véletlenszerű, hanem a dallam arányos zenei tagolását, a strófák kiemelését szolgálja. A díszítések a főhangnál rövidebbek, kevésbé hangsúlyosak. (BODZA K. – PAKSA K. 1997. 46–47.)

<sup>33</sup> OLSVAI 1998. 515.

<sup>34</sup> a díszítésről általában lásd VARGYAS L. 1990. 169., BODZA K. – PAKSA K. 1994. és 1997., BODZA K. – VAKLER A.1999.

bíró, legvirtuózabb és legjobban dokumentált parasztmuzsikusa. A összeállítás megalkotásában segítségünkre voltak azok a gyűjtések, melyeken a népdalok egyszerre szólalnak meg furulyán és énekelve.<sup>35</sup>

A felvételek kiváló példái az alkalmazkodó énekkísérő funkciójú furulyajátéknak. Annak ellenére, hogy Csete Árpád kiemelkedő technikai szintű játéka rendkívül variált, ill. erősen díszített, a furulyaszólamára mégsem érvényes Kodálynak az általa gyűjtött furulyamuzsikával, furulyás adatközlőkkel kapcsolatos általános megfigyelése: „Nem könnyű a furulya futamai közt kihámozni az egyszerűbb, énekelt dallamot.”<sup>36</sup>

Ennek oka, hogy Csete Árpád nemcsak kiváló furulyás, remek énekes is; falujának népdalait szépen, gazdagon díszítve, változatos szövegvilággal énekli (egyes felvételeken az asszonyokkal együtt). Talán ennek is köszönhető, hogy a dallamok szövegének prozódiját jól követi hangszerével; az általa furulyán játszott ornamentika egybevág az énekelt verzió díszítéseivel, a hajlítások, körülírások egyértelműek, szépen formáltak. Az ének és a furulya Csete Á. számára egyértelmű egységet alkot: a gyűjtéseket végighallgatva megállapíthatjuk, hogy furulyajátéka az énekeinek leképeződése (vagy fordítva [?]). Mindkét „hangszerén” gazdagon díszít, a dalokat egyénien, mégis a hagyományhoz és stílushoz hűen formálja meg. Előfordul, hogy a dallamot énekelve kezdi, majd furulyázva zárja: a dal második felét vagy csak az ismétlését fűjja. Azzal, hogy a furulyázást és éneklést ily módon váltogatja, a fenti megállapításunkat támasztja alá.

Csete Árpád kiválóan kíséri az énekest, énekeseket: a játszott és énekelt dallamok lüktetése, tempója, hangsúlyozása, a főhangok és díszítőhangok időegységei, hangsúlyai megegyeznek. Amikor az énekes kevesebb díszítéssel énekel, a furulyás is visszafogottabban játszik, nem használ annyi díszítőelemet, követi, a szó szoros értelmében kíséri az asszonyok énekét (pl. a sorvégi kikiáltásokat is olykor imitálja). Több felvételen is megfigyelhetjük, hogy ahol az énekes esetleg nem énekel díszítést, pl. a sorok végén, a furulya olykor hozzátoldja azt, ezzel finoman kiegészíti, körülírja a dallamot. A dal előadásának egységessége ezzel nem sérül; ellenkezőleg, azt mutatja, hogy a furulyás és az énekes egy igen egységes, kiforrott hagyomány hordozói.

---

<sup>35</sup> KALLÓS Zoltán, JUHÁSZ Zoltán, SÁRINGER Kálmán, GURKA László gyűjtései. Lásd: ZTI adatbázisa, Hagyományok Háza adatbázisa. (<http://db.zti.hu/>, <http://www.folkloredb.hu/fdb/index.php>)

<sup>36</sup> KODÁLY Z. 1969. 88.

Annak ellenére, hogy a furulya kíséri, olykor kiegészíti, körülírja az ének dallamvonalát, mégsem utánozza sematikusan. Amikor a furulyás egyedül játszik, szabadabban és többet díszít, több ideig időz egy-egy hang díszítésével – sokkal szabadabban értelmezi a dallamok tempóját, ezáltal a dallamok táncos jellege kissé háttérbe szorul. Mivel a furulya tulajdonképpen az énekes dallamokat képezi le, játékmódja sokkal vokálisabb jellegű, mint a hegedűé.

Előadásunkban ezt a hangszeres-énekes szimbiózist mutatjuk be néhány kiválasztott dallamon keresztül. Az összeállítás tartalmaz egy lassú cigánytáncot, két csárdást, és egy négyest.

Műsorunkban három különböző tájegység zenei anyagán keresztül világítunk rá az énekelt és furulyán játszott dallamanyag előadásbeli kapcsolataira. Arra, hogy miként jelenhet meg az énekelt dallam a furulyán, hogyan határozhatja meg a beleénekelte dallam a furulya hangjának karakterét, illetve, hogy miképpen válhat a furulya énekkísérő hangszerré.

### **Felhasznált szakirodalom**

BARTÓK Béla

2007 *Magyar népdalok (Egyetemes Gyűjtemény) II.* (A I. osztály 417–906). Szerk.: KOVÁCS Sándor. A mutatókat szerk.: SEBŐ Ferenc. Budapest.

BÉKEFI Antal

2001 *A bakonyi pásztorok zenei élete.* In. AGÓCS Gergely (szerk.): A duda, a furulya és a kanásztülk. A magyar hangszeres zene folklórja. Jelenlévő múlt sorozat. Budapest.

BODZA Klára – VAKLER Anna

1999 *Magyar népi énekiskola III.* Budapest.

BODZA Klára – PAKSA Katalin

1994 *Magyar népi énekiskola II.* Budapest.

1997 *Magyar népi énekiskola I.* Budapest.

BRAUER-BENKE József

2012 *A dunántúli hosszúfurulya történeti vizsgálata.* Arrabona 50/1. A Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum közleményei. Győr.

DANKÓ Imre

1987 *Sukk.* In. ORTUTAY Gyula (főszerk.): Magyar Néprajzi Lexikon. IV. 499. Budapest.

DIÓSZEGI Vilmos – NAGY Ilona

1987 *Ördögös molnár*. In. ORTUTAY Gyula (főszerk.): Magyar Néprajzi Lexikon. IV. 129–130. Budapest.

GAZDA JÓZSEF

1980 *Így tudom, így mondom*. Bukarest.

HERMAN Ottó

1898 *Az ősfoglalkozások. Halászat és pásztorélet - Az 1896-iki évi országos ezredéves kiállítás alkalmából*. In: MATLEKOVICS Sándor (szerk.) *Az ezredéves kiállítás eredményei V*. Budapest.

1980 *Halászélet, pásztorkodás*. Budapest.

JUHÁSZ Zoltán

2001a *Magyar furulyások néhány játékának sajátága*. In. Agócs Gergely (szerk.): *A duda, a furulya és a kanásztülok. A magyar hangszeres zene folklórja*. Budapest.

2001b *Magyar pásztorfurulyások és hangszereik*. In. AGÓCS Gergely (szerk.): *A duda, a furulya és a kanásztülok. A magyar hangszeres zene folklórja*. Budapest.

KODÁLY Zoltán

1969 *A magyar népzene*. A példatárt szerk. VARGYAS Lajos. Budapest.

OLSVAI Imre

1998 *Zene*. In. VOIGT Vilmos (szerk.): *A magyar folklór*. 505–539. Budapest.

SÁROSI Bálint

1998 *Hangszerek a magyar néphagyományban*. Jelenlévő múlt sorozat. Budapest.

VARGYAS Lajos

1990 *Magyar népzene*. In. DÖMÖTÖR TEKLA (főszerk.): Magyar Néprajz VI. Budapest.

### Hangzóanyagok

Pátria népzenei gramofonlemez-sorozat. Dunántúl. 2001. [CD-ROM]

Somogyi népzene. Nemespátrói énekesek. Új Pátria sorozat. 2010. [CD-ROM]

Magyar Népzenei Antológia. 3. Dunántúl. 2012. [DVD-ROM]

A Zenetudományi Intézet internetes adatbázisa: <http://db.zti.hu/>

A Hagyományok Háza internetes adatbázisa: <http://www.folkloredb.hu/fdb/index.php>

Saját gyűjtések (Magyarszovát)